

Campanes, campanars i campaners de Callús

Grup Callussenc de Recerca

Les campanes són, actualment, uns dels objectes amb més història i simbolisme de Callús. N'hi ha de litúrgiques als campanars, i també ens consta que n'hi havia a les fàbriques i a l'estació del tren per a usos civils. No sabem quantes n'hi ha hagut al llarg de la nostra història, ni tampoc des de quan. Però és probable que ja des del segle X o XI n'hi haguessin a les esglésies de Sant Sadurní, de Sant Sebastià, de Sant Pere de Boadella o de Santa Maria de Viladelle-va. Han regulat la vida espiritual de la nostra comunitat fins avui des de petites espadanyes romàniques que, amb el pas del temps, es van reformar en esvelts campanars de paret que, finalment, els van convertir en torres. Els campaners del nostre poble els hi han donat vida interpretant genuïnament els diferents tocs, amb el repte actual d'evitar de mecanitzar-los.

Vista general de Callús.

1. Campanes

Al terme municipal de Callús hi ha actualment vuit campanes. Sis de litúrgiques: tres a l'església parroquial de Sant Sadurní, dues a la capella de Santa Maria de Viladelle-va i una a la capella del Sagrat Cor d'Antius; i dues de civils: una recuperada de la fàbrica de cal Cavaller, i una al vagó en record de l'antiga estació de tren. Però tenim notícia de catorze campanes més que, amb el pas del temps

i per diferents circumstàncies, han desaparegut: set de litúrgiques (sis de l'església parroquial de Sant Sadurní i una de la capella de l'Àngel Custodi de cal Cavaller), i sis de civils (una de l'antiga estació de ferrocarril, tres de la Fàbrica Nova, una de la fàbrica de cal Cavaller i una de la fàbrica d'Antius). Tot seguit us presentem la història d'aquestes campanes.

1.1 Litúrgiques

La primera notícia que tenim a Callús del toc d'una campana és del dia 14 de març de 1708. El batlle i els propietaris de les masies del terme es van reunir a la plaça a toc de campana per fer un consell.¹ Considerant que aleshores Callús encara no tenia nucli urbà,ensem que el lloc on es van reunir estava situat entre l'antiga església parroquial de Sant Sadurní i

les restes del castell. També creiem que la campana que van utilitzar per congregar els callussencs devia ser la d'aquesta església.

El primer referent històric que tenim al nostre poble d'una campana ens consta en un document del 14 de setembre de 1742. Es tracta d'una "*tintinabulum*" de 72 lliures de pes que el Senyor de Callús havia fet refondre a un campaner de Barcelona. Pensem que aquesta campana també devia estar situada a la nostra parròquia. Malgrat que el document esmenta aquesta campana com del castell, la fortalesa va ser destruïda i abandonada el 1464.²

1.1.1 Antiga església parroquial de Sant Sadurní

Segons Lluís Sala Sala, de 94 anys, a l'antiga església parroquial de Sant Sadurní hi havia quatre campanes col·locades en quatre dels sis finestrals que té el campanar de torre, cadascuna orientada vers un punt cardinal. La campana més grossa a migdia; a llevant i a ponent n'hi havia dues de petites, els batalls de les quals estaven units amb una mateixa corda; al nord, n'hi havia una altra de grossa. El Lluís recorda com, entre els anys 1920-1925, les tocaven sovint els seus dos germans grans, el masover de cal Garriga, i ell mateix (les dues petites). Aquestes quatre campanes van ser traslladades l'any 1933 a la nova parròquia que s'estava construint al poble de Callús, i les van col·locar al campanar que ja estava acabat. A l'antiga església només s'han conservat tres trossos de capçals de pedra, que segurament devien formar part dels contrapesos d'alguna d'aquestes campanes.

1.1.2 Capella de l'Àngel Custodi (cal Cavaller)

L'any 1619, Jaume Alemany Descatllar hereu del Senyor de Callús, va comprar el mas Riera. Per aquesta raó, al segle XVIII, també se'l va conèixer com a casa del Cavaller. Més tard, al segle XIX, aquest topònim va donar nom a la fàbrica tèxtil i al barri que es van construir al seu costat. Finalment, al segle XX, a la masia també se la va anomenar cal Manel.

Capella de Santa Maria (Viladellewa). Vista general de les campanes.

La capella de l'Àngel Custodi és contigua a la masia per l'oest, i a la fàbrica pel sud. Durant la visita pastoral d'octubre de 1693, el Bisbe Pasqual va ordenar que s'ornamentés adequadament perquè el propietari la tenia una mica descuidada. Segons Joan Codina Oliva (1920-2009), va ser profanada l'any 1936, al començament de la Guerra Civil. La petita campana que hi havia col·locada al capdamunt de la façana, va ser despenjada i va desaparèixer. D'aleshores ençà va quedar abandonada del culte. Actualment, tan la capella com la masia amenacen ruïna.

1.1.3 Capella de Santa Maria (Viladellewa)

Les campanes de la capella de Santa Maria de Viladellewa són, en l'actualitat, les més antigues de la nostra parròquia. N'hi ha dues propietat municipal.

Campana 1

Segons Pere Vila Rovira, aquesta és la campana més vella de Viladellewa i seria anterior a 1858.³ Fa 41,5 cm de diàmetre, 1,5 cm de vora i 50 cm d'altura bronze. El seu pes aproximat és de 41 quilos. El jou és

Campana 1.

de fusta (86 x 24 x 13 cm) i el capçal és de pedra (45 x 19 x 15 cm). Aquesta campana és la protagonista d'una trista història amb un final tràgic. A dos quarts de cinc de la tarda del dia 14 de juny de 1915, durant una forta tempesta, hi va caure un llamp que provocà la mort de Maria Peramiquel Vendrell, de cal Torrenier. Estava tocant a "*bon temps*". La descàrrega elèctrica li va ser mortal per-

Campana 2.

Creu decorada amb pedestal.

Marca de fàbrica.

què, en lloc d'una corda, hi havia un filferro lligat al batall, mitjançant el qual tocava la campana des de la porta de la capella. Només tenia vint-i-dos anys.⁴

Epigrafia:

Divuit cordons distribuïts de dalt a baix de forma concèntrica i separats 0,5 cm. l'un de l'altre.

- Espatlla: (dos cordons junts).
- Terç: (dos cordons junts) / (dos cordons junts).
- Mig: (tres cordons junts) / (tres cordons junts).
- Mig peu: (dos cordons junts) / (dos cordons junts).
- Peu: (dos cordons junts).

Campana 2

Campana de 47 cm de diàmetre, 2,5 cm de vora i 40 cm d'altura bronze. El seu pes aproximat és de 60 quilos. Fosa per Josep Mestres (Manresa) l'any 1858. El jou és de fusta (86 x 24 x 13 cm) i el capçal és de pedra (45 x 18 x 15 cm).

Epigrafia:

- Terç: (cordó) / "SANTA MARIA ORA PRO NOBIS" / (cordó).
- Mig: (06) (Creu decorada amb pedestal de 12,5 x 19,5 cm) / (cordó) / (00) (marca de fàbrica) "ME FEU / JOSEPH MESTRES / EN MANRESA LO / ANY / 1858".
- Mig peu: (tres cordons separats).

1.1.4 Capella del Sagrat Cor (Antius)

L'any 1875, en Joaquim Torrens Fuster va construir a Antius, en terrenys de la seva propietat, una fàbrica

ca dedicada a la filatura de cotó. Al seu costat, també hi va construir uns quants habitatges per als treballadors amb els serveis propis d'una petita colònia industrial. La capella està situada dins el clos de la fàbrica, i és contigua a la porteria per la banda sud. Segons Antònia López González, de 86 anys, primer va estar sota la advocació de la Verge de la Immaculada Concepció, fins que va ser profanada l'any 1936, al principi de la Guerra Civil. Un cop finalitzat el conflicte armat, es va restaurar i llavors es va posar sota la advocació del Sa-

Capella del Sagrat Cor.

Campana de la capella.

grat Cor de Jesús. Finalment, es va abandonar el culte l'any 1980, i la fàbrica tèxtil va tancar el 1993. L'únic testimoni exterior que encara avui ens recorda la capella és la petita campana que s'ha conservat col·locada al capdamunt de la façana, just a sota la teulada.

1.1.5 Església parroquial de Sant Sadurní

Les quatre campanes que hi havia a l'antiga església de Sant Sadurní es van traslladar, l'any 1933, a la nova parròquia que s'estava construint al poble perquè el campanar ja estava acabat, i a la parròquia vella no hi havia culte. De fet, des del 1928 ja es va celebrar la missa a la planta baixa de la nova rectoria, que ja s'havia construït. Però no hi van ser gaire temps perquè durant la Guerra Civil (1936-1939) les van confiscar per necessitats de guerra i van desaparèixer.⁵ Durant més d'una dècada, Callús, va ser un poble sense campanes ni campanar (enderrocat el 1937).

Però, finalment, l'octubre de 1949 un feligrès en va pagar una de 270 quilos i, tres mesos després, ja ens consta que n'hi havia una altra.⁶ Segons Maria Mas Serra, de 89 anys, i Felicitat Baraldès Portí, de 87, aquestes dues campanes estaven col·locades provisionalment en una

biga a la part de davant del terrat de la rectoria, al costat de la paret de l'església. El gener de 1950 es va esquarterar la campana grossa i va ser substituïda per la Josepa Alberta Maria. Un cop finalitzada la reconstrucció del campanar l'any 1951, s'hi van col·locar dues campanes, la Josepa Alberta Maria i la Sadurnina Montserrat Jacinta i, finalment, el 1952 la Maria Assumpta.⁷ En l'actualitat, les tres campanes es repiquen a mà, amb corda o amb el batall, però no es poden ventar perquè el campanar no està en òptimes condicions.

Josepa Alberta Maria

Campana de 54 cm de diàmetre, 4,8 cm de vora i 45 cm d'altura bronze. El seu pes aproximat és de 100 quilos. Fosa per Josep Blasco (Roquetes). Jou de ferro. Va ser batejada el dia 9 de setembre de 1951 pel delegat del Bisbe de la diòcesi de Vic i canonge de la catedral Mn. Josep Satorra. Donació de Josep Ferrer Torras que, juntament amb la seva muller Alberta Lailauch, la van apadrinar. Aquesta campana toca l'hora oficial del poble. Un martell extern la colpeja mecànicament per tocar les hores i els dos quarts amb repetició del rellotge del campanar.

Epigrafia:

- Terç: (dos cordons junts) / "DONACION DE D. JOSE FERRER

Campana Josepa Alberta Maria.

TORRAS HIJO DE CALLUS" / "RESIDENTE EN SANTIAGO DE CHILE (incís)" / (dos cordons junts).

- Mig: (00) (marca de fàbrica) "MANUFACTURAS / BLASCO / ROQUETAS (TARRAGONA)". (06) (Sagrat Cor de 13 x 12 cm).
- Mig peu: (dos cordons junts) / "# (8) / (dos cordons junts).
- Peu: (tres cordons junts).

Sadurnina Montserrat Jacinta

Campana de 68 cm de diàmetre, 5,9 de vora i 58 cm d'altura bronze. El seu pes aproximat és de 182 quilos. Fosa l'any 1950. Jou de ferro. Va ser batejada el dia 9 de setembre de 1951 pel delegat del Bisbe de la Diòcesi de Vic i canonge de la catedral Mn. Josep Satorra. Donació i padrinatge de Jacint Bach Puigrefagut (la Tosa) i Montserrat Cuadros Mas (el Cortès).

Campana Sadurnina Montserrat Jacinta.

Epigrafia:

- Jou: " SATURNINA AÑO 1950 (incís en placa metàl·lica sobreposada)".
- Terç: (dos cordons junts) / (dos cordons junts).
- Mig: (dos cordons junts) / (dos cordons junts).
- Peu: (tres cordons junts).

Campana Maria Assumpta.

Detall de Sant Sadurní.

Detall de l'escut de Callús.

Maria Assumpta

Campana de 86 cm de diàmetre, 5,3 cm de vora i 70 cm d'altura bronze. Pesa 407 quilos. Fosa per Barberí (Olot) l'any 1951. Jou de ferro. Fou batejada el dia 15 d'agost de 1952 pel delegat del Bisbe de la diòcesi de Vic i canonge de la catedral Mn. Josep Satorra. Donació dels germans Josep, Andreu i Anton Ferrer Torras. Apadrinada per Andreu Ferrer Torras i la seva muller Dolors Morera.

Epigrafia:

- Terç: (cordó) / (sanefa de garlandes amb fulles vegetals grans) / (cordó).
- Mig: (00) (escut de Callús de 16 x 8 cm) / "CATLLUS" / "CATLLÚS, ANY SANT UNIVERSAL 1951". (06) (Sant Sadurní de 17 x 12 cm) / "MARIA ASSUMPTA" / "ORA PRO NOBIS".
- Mig peu: (cordó) / "PAPA PIUS XII. BISBE DE VIC: JOAN PERELLÓ POU. SS. CC. PÁRROCO: JOAN RODRIGUEZ. DONANTS: JOSEP, ANDREU, ANTON FERRER" / (cordó). (00) (marca de fàbrica) "BARBERI FUNDIDOR" / "OLOT". (06) "PADRINS: ANDREU FERRER TORRAS. DOLORS MORERA DE FERRER" / (cordó).
- Peu: (cordó) / (sanefa de garlandes amb fulles vegetals) / (cordó).

1.2 Civils

Les campanes per a usos profans s'han utilitzat al nostre poble durant els segles XIX i XX, tant per anunciar els torns de treball als obrers tèxtils callussencs, com per informar de l'arribada i la sortida dels trens als passatgers que anaven i venien de Manresa. Però, amb l'arribada de l'electricitat, van ser substituïdes per la megafonia a les estacions i per les sirenes elèctriques a les fàbriques.

1.2.1 Les fàbriques tèxtils

La construcció de cinc fàbriques tèxtils dins el terme municipal de Callús va ser el principal factor de desenvolupament econòmic i creixement demogràfic des de final del segle XIX fins a la meitat del segle XX. Situada prop del riu Cardener per aprofitar l'energia hidràulica, la Colònia Antius (1875-1993), el Guix (1878-principi de segle XX), cal Cavaller (1882-1979), la Colònia Cortès (1883-1999), i la Fàbrica Nova (1895-1991) van ser el motor so-

Lloc on estava col·locada la campana exterior de la Fàbrica Nova.

Espadanya del pati interior.

Lloc on era col·locada la campana exterior de la fàbrica d'Antius.

cioeconòmic del poble fins que, a partir dels anys setanta, aquest sector va entrar en crisi. Finalment, totes van acabar tancant com a conseqüència de la regressió econòmica, la pèrdua de competitivitat i les importacions del tercer món. Les campanes van ser, inicialment, el mitjà de comunicació emprat per anunciar els horaris dels torns de treball. N'hi havia tant a dins com a fora de les fàbriques, i estaven situades a llocs elevats. La vida laboral dels treballadors i treballadores tèxtils callussencs va ser regulada a toc de campana fins que, a meitat del segle XX, les sirenes elèctriques les van anar substituint. Cal tenir en compte que entre els anys 1920 i 1960 es va produir l'electrificació de les màquines. Abans, la força de l'aigua era transformada en energia mecànica mitjançant turbines. Les campanes exteriors de les fàbriques eren una mica més grosses que les interiors. Ens consta que n'hi havia una a la Fàbrica Nova, situada a sobre la teulada de l'edifici on hi havia la turbina, al cantó de llevant; una a cal Cavaller, ubicada a

sobre la teulada a la banda de ponent; i una a Antius, col·locada en una petita espadanya, a la punta de migjorn de la teulada. Pel que fa a les interiors, n'hi havia dues a la Fàbrica Nova. Una era penjada a uns dos metres i mig d'altura de la paret est de la quadra, just al costat esquerre de la porta que donava accés a la turbina i a la manyaneria; i, l'altra, era col·locada al costat dels aspis tot i que no s'utilitzava. També n'hi havia una altra a cal Cavaller.⁸ Amb el pas del temps totes han anat desapareixent excepte l'última, que s'ha conservat. Se la coneixia popularment com "l'esquellot", i es tracta d'una campana de bronze de quatre quilos de pes, 18,5 cm. de diàmetre, i 16 cm. d'altura bronze. Estava penjada a uns dos metres i mig d'altura a la paret oest de la quadra de baix, entremig de l'entrada dels recanvis i la del batan, just al costat de les cardes. Segons Josep Vilaginès Carné, de 71 anys, que havia treballat d'ajudant d'encarregat, la tocava cinc minuts després de sonar la sirena elèctrica, i era el senyal perquè tothom estigués

al seu lloc de treball. L'any 1979, quan la fàbrica va tancar l'últim comitè de treballadors de Filatures Joan Pujols SA⁹ se la va quedar com a record sentimental fins el 2009 que la van donar perquè es conservés com a patrimoni local callussenc. Un cop restaurada, es va presentar públicament l'onze d'octubre del 2009 a l'església parroquial de Sant Sadurní durant l'acte "Campanes, campanars i campaners de Callús". Finalment, el 15 de maig del 2010 es va inventariar com a patrimoni cultural de Callús i es va col·locar a la planta baixa de l'Ajuntament.

1.2.2 L'estació del tren

La via del tren creua el terme municipal i el poble de Callús de nord a sud seguint la vall del riu Cardener per la riba est. Es va construir entre el 1918 i el 1920 per transportar la sal des de les Mines de Potassa de Súrria fins el port de Barcelona. Catorze quilòmetres de via van ser necessaris per connectar amb la xarxa general que passava per Manresa. Aquesta línia també va prestar un ser-

Lloc on era col·locada la campana de l'estació.

vei de viatgers del 1927 fins el 1939, i transport de mercaderies fins la postguerra. Per això s'hi va construir l'estació del tren i l'andana de càrrega i descàrrega, que es va inaugurar el 14 d'agost de 1927. Estava situada darrera cal Pius, a l'actual carrer Sota Estació (d'aquí li ve el nom), i va tenir la categoria de baixador. Dos o tres trens d'anada i tornada, que enllaçaven a Manresa amb els procedents de Barcelona i trigaven quaranta-un minuts a fer tot el recorregut, van transportar passatgers fins el final de la Guerra Civil. Antigament, a les andanes de les estacions de ferrocarril es repicava una campana per anunciar les arribades i sortides dels trens. La tocava el cap d'estació i solia estar al costat del seu despatx. A l'estació de Callús també n'hi havia una amb aquesta finalitat, i estava situada al mateix lloc. Segons Maria Ridó Sant, de 87 anys, estava penjada a sota el rètol de Callús, entremig de les dues portes que des de l'andana donaven accés al despatx i al vestíbul. Aquest edifici es va conservar molts anys fora de servei i, finalment, el van enderrocar als anys vuitanta. Molt a prop d'aquell lloc, l'any 2006, s'hi va col·locar un vagó-restaurant de l'any 1930 per dinamitzar turística-ment el poble. Just al seu costat, un rellotge i una petita campana recorren l'antiga estació.

2. Campanars

Des del campanar de Callús es pot veure el de Sant Martí de Torroella. Potser sí que el nostre país és tan petit que des de dalt d'un campanar sempre es pot veure el campanar veí, o potser no. Tant se val, però és així com ens agrada admirar aquests testimonis gegants que ens guien per tot arreu, proclamen els nostres valors espirituals i ens identifiquen com a poble. Al terme municipal de Callús hi ha actualment tres campanars. El de l'antiga parròquia, el de Santa Maria de Viladelleva i el de la nova església parroquial de Sant Sadurní. L'evolució arquitectònica dels dos primers és molt similar. De fet, en els dos casos es van reformar primer els campanars romànics originals per espadanyes, i més tard, les van integrar en torres.

2.1 Antiga església parroquial de Sant Sadurní

El campanar de la parròquia actual és el desè en alçada de la comarca del Bages, i cal destacar que va ser enderrocat durant la Guerra Civil i reconstruït posteriorment. Us presentem, tot seguit, les seves històries.

El campanar de l'antiga parròquia de Callús¹⁰ és una torre de planta gairebé quadrada (4,40 x 4 m) que

adapta una espadanya doble anterior. A sobre hi ha un terrat amb barana d'obra, que culmina amb una cornisa de pedra. Consta de dos pisos i fa 13,80 m d'alçada. Actualment, només el segon pis és exterior i té finestres als quatre costats. Dues orientades a ponent, en forma d'arc de mig punt que, de fet, són la part superior dels ulls de l'antiga espadanya. Una de rectangular encarada a tramuntana, al costat de la qual n'hi ha una altra de tapiada. Dues més de rectangulars orientades a llevant i finalment, un finestral d'arc de mig punt encarat a migjorn. Hi ha quatre gàr-

Fotomuntatge de la façana de l'església, tal i com era a principis del s. XX.

goles de pedra per recollir l'aigua de la pluja, dues de prismàtiques a la paret nord i dues de cilíndriques a la sud.¹¹ El primer pis del campanar, que va quedar integrat a sota de la teulada en l'última reforma, conserva dues finestres simples gairebé quadrades, una al mur de tramuntana i l'altra al de migdia; i a la paret de ponent hi ha la part inferior dels ulls de l'espadanya tapiats. El campanar està situat a sobre un tros de nau romànica que, després de l'última reforma, es va habilitar com a sagristia.¹² Però per entendre realment l'evolució arquitectònica del campanar cal estudiar primer les diferents reformes que s'hi han anat fent amb el temps. La primera reforma que, probablement, es va fer a l'església romànica va ser la construcció d'una espadanya doble de set metres d'alçada que corona el mur de ponent. Està formada per carreus ben escairats i fa 0,80 m de gruix. Just a sota seu també es va obrir un nou portal d'entrada dovellat en forma d'arc de mig punt, segurament d'època renaixentista, actualment tapiat. Però al començament del segle XIX es va portar a terme una altra reforma, en aquest cas d'ampliació de l'església

i també de la rectoria, que finalment es va unir al temple.¹³ Fou aleshores quan, probablement, es va construir el campanar de torre afegint tres parets de maçoneria (paredat) amb carreus irregulars a l'espadanya, a la qual també van alçar un metre i mig més per fer-hi el terrat a sobre. El campanar va quedar situat llavors entremig dels dos edificis, a l'oest de la nova porta d'entrada. A principi del segle XX es va tornar a ampliar i reformar l'església per última vegada.¹⁴ El primer pis del campanar va quedar integrat totalment sota la teulada de l'església amb la construcció de dues noves naus laterals. Es va transformar el finestral del segon pis del campanar perquè hi pogués cabre una campana grossa. De fet, és l'únic construït amb maó vist i, probablement, abans hi havia dues finestres rectangulars com a les altres parets. Potser fou aleshores quan van tapiar la finestra orientada a tramuntana. Per accedir-hi cal pujar fins al primer pis per una escala d'obra situada darrera el presbiteri, just al costat de la sagristia. Un cop a dalt, hi ha una altra escala de fusta que arriba al segon pis. Actualment aquesta església és de propietat privada i no té culte.

El penell del campanar

Segons Joan B. Pich Giralt, de 65 anys,¹⁵ al terrat del campanar hi havia antigament un penell per assenyalar la direcció del vent. Estava format per un eix vertical de ferro que sostenia una fletxa mòbil horitzontal també de ferro. A un cantó de la sageta hi havia la figura d'un gos (ca) i, a l'altra, la d'un peix (lluç). Aquestes dues imatges eren de metall, i simbolitzaven el topònim de Callús. Segons recorda el Joan, aquest penell estava situat a dalt del terrat però tombat al terra, ja que el seu estat de conservació no era gaire bo. De fet, fou ell mateix qui el va treure del terrat i el va portar a dins de l'església per protegir-lo.¹⁶ Aquesta és l'última notícia que tenim d'aquest penell ja que, segons explica el Joan, al cap de poc temps va desaparèixer del lloc on l'havia deixat. Però al terrat del campanar encara hi ha actualment el suport de pedra que el sostenia. Curiosament, també va ser en Joan qui, fent unes obres a la teulada de la rectoria vella als anys setanta, va trobar dues teules careneres¹⁷ en una de les quals hi ha gravat un dibuix de l'antiga parròquia de Callús. En aquesta representació hi destaca clarament el

penell a sobre del campanar de l'església, malgrat que, de les dues imatges simbòliques que tenia, només s'hi observa la del gos.

2.2 Capella de Santa Maria (Viladelleva)

El campanar d'aquesta petita capella rural¹⁸ és de torre de planta rectangular (4,50 x 2,20 m) que adapta una espadanya doble anterior de 4 m d'alçada. Hi ha dues finestres d'arc de mig punt encarades a l'oest, i està cobert amb una teulada a dues vessants. Està centrat a sobre la nau, damunt mateix del frontis i fa nou metres d'alçada. L'antic campanar de paret, que corona el mur de ponent, és de construcció posterior a l'edifici romànic i està format per carreus ben escairats, excepte la part central de l'espadanya i els arcs de les finestres, que estan reformats amb maons. Probablement, quan es va construir el campanar de torre van utilitzar uns quants carreus ben escairats de l'espadanya per fer les dues cantoneres de la paret de llevant. Els altres tres murs afegits són de maçoneria (paredat) amb carreus irregulars i, a la paret est, hi ha dues petites espitlleres. Per accedir-hi cal pujar primer al cor

de fusta per unes petites escales de pedra situades al costat de la porta. Un cop a dalt, s'entra per una petita obertura (0,60 x 0,45 m) al sostre, mitjançant una escala de mà. Actualment aquesta capella és de propietat municipal i es manté en culte.

2.3 Església parroquial de Sant Sadurní

A principi de segle XX l'antiga església parroquial situada al costat del castell havia quedat molt allunyada del poble.¹⁹ Per això les autoritats eclesiàstiques van considerar adient construir una nova parròquia dins el nucli urbà de Callús. Els plànols els va realitzar de franc l'enginyer Joaquim Garcia²⁰, i el contractista callussenc Francesc Triola Casals va començar les obres el 1926. En dos anys es va construir la rectoria i es va aixecar un tros de les parets de l'església. El campanar es va acabar el 1933. Era de torre de planta gairebé quadrada i estava situat a l'angle nord-est del frontis encarat a tramuntana. Els murs eren de paredat amb cantoneres ressaltades de maó vist i, a sobre, hi havia un terrat amb barana de pedra artificial, coronat amb quatre pinacles als angles. Tenia

sis finestres d'arc de mig punt, dues de geminades, a les cares nord i sud, i dues de simples a les altres dues. Hi havia una motllura a mitja alçada i, a sobre, quatre finestres circulars petites per donar llum a l'escala, una a cada cara. El juliol de 1936 la nova església estava gairebé acabada, però les obres es van aturar amb l'inici de la Guerra Civil. Al desembre les autoritats municipals van ordenar enderrocar el campanar, cosa que es va fer en tan sols sis setmanes, des del dia 21 d'aquell mateix mes fins l'1 de febrer de 1937. La pedra de les parets del campanar es va utilitzar per construir un mur de contenció prop del carrer del Riu.

Els pinacles del campanar

Segons Josep Badia Torras, de 83 anys, els quatre pinacles que hi havia a sobre la barana del terrat del campanar es van conservar i actualment coronen la façana de cal Triola, a la carretera de Cardona núm. 34-36. Són de formigó, fan 90 cm. d'alçada i tenen forma de copa acabats en una punta que simula una ponceïlla. Els quatre són iguals, i tenen les quatre cares decorades amb el mateix motiu floral en relleu, a sota d'una sa-nefa.

Campanar de la capella de Santa Maria.

Nova església parroquial de Sant Sadurní de Callús (1936).

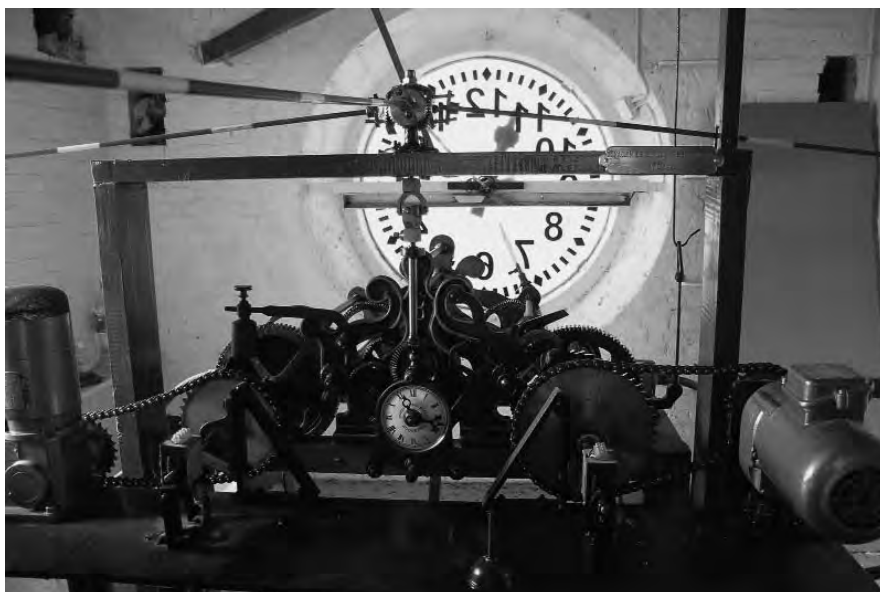

L'església parroquial de Sant Sadurní de Callús l'any 2007.

Un cop acabada la Guerra Civil es van finalitzar les obres de la nova església parroquial,²¹ malgrat que va quedar provisionalment sense campanar. Es va inaugurar el dia 10 d'agost de 1940 amb l'assistència i benedicció del bisbe de la diòcesi de Vic Joan Perelló Pou. Durant més d'una dècada Callús va ser un poble sense campanar. Però, finalment, el 27 d'octubre de 1950 es va reunir una junta parroquial en pro de la construcció del nou campanar per impulsar i buscar finançament per a l'obra. El contractista callussenc Pau Ferrer Santamaria va començar la reconstrucció el dia 19 de febrer de 1951 sota la direcció de l'arquitecte Pere Armengou Torra. Les obres es van acabar el dia 30 de juliol. El campanar és de torre d'art Decó, de planta gairebé quadrada (4,90 N x 3,96 E x 4,90 S x 4,17 O), està situat a l'angle nord-est del frontis encarat a tramuntana, i fa 28,50 m d'alçada. Els murs són de paredat amb cantoneres

ressaltades de maó vist i la part superior, on hi ha el rellotge, també és de maó vist. La teulada és piramidal baixa, amb cornisa angular, i hi ha quatre gàrgoles de plom per recollir l'aigua de la pluja. Té una motllura a mitja alçada i sis finestres d'arc de mig punt sota el rellotge d'esfera: dues de geminades a les cares nord i

sud, i dues de simples a l'est i l'oest. També hi ha una finestra petita orientada a tramuntana per donar llum a l'escala. S'hi accedeix per una porta, just al costat de l'entrada a l'església, per mitjà d'una escala d'obra de 112 graons. A la torre hi ha dues sales, una per al rellotge i, l'altra, per a les campanes. El campanar

El rellotge del campanar.

es va inaugurar el dia 9 de setembre de 1951, dins dels actes religiosos de la Festa Major de Callús, amb l'assistència i benedicció del Canonge de la catedral de Vic Josep Satorra.

El rellotge del campanar

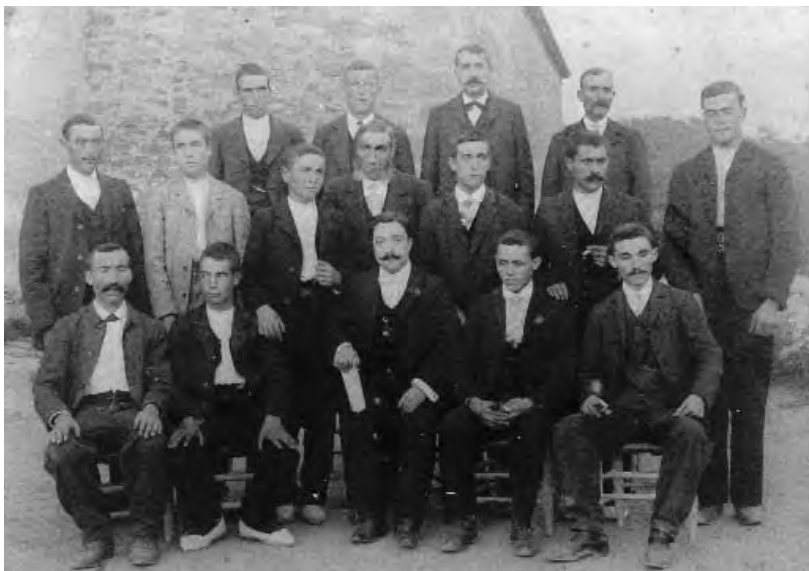
El rellotge del campanar assenya-la l'hora oficial del poble i toca els dos quarts i les hores amb repetició. Està proveït de quatre esferes que tenen un diàmetre de 1,20 m. N'hi ha una a cada cara del campanar perquè tothom el pugui veure des de qualsevol lloc del poble. El va fabricar i instal·lar Josep Blasco de Tortosa (Roquetes), i el van donar els germans callussencs Josep, Anton i Andreu Ferrer Torras, residents a Santiago de Xile. Els agutzils del poble li van donar corda manualment fins que, l'any 1995, el van automatitzar mitjançant dos motors reductors. El campaner Ton Sanmartí és qui té cura del seu manteniment actualment.

3. Campaners

Sant Sadurní de Callús és, en l'actualitat, una de les últimes cinc parròquies del Pla de Bages on encara es toquen les campanes a mà. Afortunadament, al nostre poble s'ha conservat aquesta tradició per comunicar notícies i avisos a la comunitat i convocar els feligresos a les celebracions religioses. Els tocs manuals del campaner s'han convertit en una riquesa cultural en perill d'extinció. Des de la dècada dels seixanta, la mecanització els ha anat substituint arreu per l'electrònica i la informàtica. Per això volem retre un petit homenatge als campaners callussencs que han contribuït desinteressadament a mantenir aquest ofici fins avui. Us en presentem, tot seguit, dos dels més populars.

3.1 "En Passadret"

En Joan Muns Jubert va néixer a Camps el dia 26 de febrer de 1885. El renom amb el qual fou conegut per tothom, en Passadret, li ve de la casa on va néixer i que era propietat de la seva família. De fet, aquesta masia encara avui es coneix amb aquest

Cor Parroquial de Callús (1905). En Passadret és el segon assegut, començant per la dreta.

En Ton lubrificant els engranatges del rellotge del campanar.

nom i està situada prop del petit nucli urbà de Camps. Segons l'actual propietària, la Núria Grau Caselles, de 78 anys i familiar d'en Joan, aquest renom se li va posar per una curiosa anècdota. L'antic propietari era en Narcís Grau Muns, avi de la Núria i oncle d'en Joan, i, per això, aquesta casa era coneguda com a can Narcís. Un dia en Narcís hi va realitzar unes reformes i, quan li feren la pregunta de com volia la nova porta, va respondre que la volia alta perquè hi po-

gués passar ben dret. Des d'aleshores ençà se la coneix com a can Passadret. A final del s. XIX els pares d'en Joan, Esteve Muns Marcadal i Margarida Jubert Bacardit, es van traslladar a Callús amb els seus fills. En Passadret va treballar molts anys de bataner a la fàbrica tèxtil de Cal Cavaller i també fou el sagristà i campaner de Callús, fins ben entrats els anys cinquanta. De fet, fou l'últim campaner de l'antiga església parroquial de Sant Sadurní, situada al cos-

tat del castell i el primer de la nova parròquia construïda al poble. El va substituir Felip Planas Junyent (1931-2008).

3.2 En Ton de cal Jaume

L'Antoni Sanmartí Riera és l'actual campaner de la nostra parròquia. Tothom el coneix com el Ton de cal Jaume, perquè aquesta és la casa on va néixer el dia 10 de juny de 1931. Està situada a la carretera de Cardona núm. 16 de Callús i encara avui se l'anomena així perquè fou el seu pare, en Jaume Sanmartí Codina, qui la va comprar a principi del segle passat. El Ton ha treballat quaranta anys de manyà a la fàbrica tèxtil de la colònia d'Antius i, des d'en fa una trentena, toca les campanes de l'església i té cura del manteniment del rellotge del campanar. L'ofici el va aprendre del seu predecessor, en Pere Collell Godiol (1901-1984), campaner durant la dècada dels setanta, i pare de l'anterior rector, Joan Collell Faragas (1931-2008).

NOTES

1. El 31 de gener d'aquell mateix any havia mort el Senyor de Callús Lluís Alemany Descatllar i el seu fill i hereu Jaume Vicenç Alemany Descatllar va convocar als callussencs per prendre possessió del terme, de la seva jurisdicció civil i criminal, del castell "dirruit" i del mas Riera. ANC. Fons Despujol, capsa 196. Marc Torras Serra, Andreu Galera Pedrosa: Estudi Històricodocumental del castell de Callús. Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. 2000 (treball inèdit). Pàg. 75. Fragment del document 19.
2. Isidre Fagès, calderer i campaner ciutadà de Barcelona, reconeix que Francesc Despujol Pons li ha pagat 18 lliures per fondre l'antiga campana del castell de Callús i fer-ne una de nova. ANC. Fons Despujol, capsa 200. Marc Torras Serra, Andreu Galera Pedrosa: Estudi Històricodocumental del castell de Callús. Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. 2000 (treball inèdit). Pàgs. 34-35-76. Fragment del document 20.
- 3-4. Vila Rovira, Pere. *Recull Històric de Castellnou de Bages*. (1990). Pàg. 285. La font de l'autor va ser en Francesc Closa, el Torrenter, familiar de la Maria Peramiquel Vendrell.
5. Bosch Carné, Florenci. *Història de l'església parroquial de Sant Sadurn de Callús*. Treball inèdit.

- 6-7. Revista ALBA. Portaveu de la Joventut d'Acció Catòlica de la Parròquia de Sant Sadurn de Callús. Núm. 31 (octubre de 1949), núm. 34 (gener de 1950), núm. 52 (setembre de 1951), núm. 53 (octubre de 1951) i núm. 65 (octubre de 1952).
8. Segons Teresa Pey Puig, de 96 anys, i Josep Martínez Bernié, de 93, antics treballadors de cal Cavaller; i Marcel Gras Soler, de 74 anys, Josep Montiel Gómez, de 70, i Rosario Prieto López, de 68, antics treballadors de la Fàbrica Nova.
9. Martí Castells Sardà, Isabel Flores, Julian Gómez Manzanedo, Antonio Hermoso Martínez, Josepa Casals Ferrer i Concepció Castells Sardà van formar l'últim Comitè de Treballadors de Filatures Joan Pujols SA.
10. La primera notícia que tenim de la "casa de Sant Sadurn" és de l'any 977, i ens consta com a seu parroquial des del 1023. Està situada al costat del castell de Gotmar.
11. Les dues gàrgoles cilíndriques, probablement, són dos trossos de columna adaptats.
12. Aquesta part s'ha conservat gràcies a aquesta singularitat, i és un tros de nau amb volta apuntada de 6,60 m d'amplada, 4 m de llargada i 5 m d'alçada, que té una finestra de doble esqueixada amb ampit de dues vessants a la paret de ponent. Va quedar totalment integrat a les construccions posteriors d'ampliació de l'església de 1803, 1903 i de la rectoria.
13. La rectoria primer era un edifici que estava separat de l'església, però amb el temps i com a conseqüència de diferents reformes d'ampliació, finalment s'hi va unir. Llavors, com que la porta de l'església estava situada a la paret per on es van unir els dos edificis, es va tapiar aquesta entrada i se'n va obrir una altra a la paret de migjorn.
14. Més que una reforma d'ampliació va ser una reconstrucció total de l'església. La nau central es va duplicar, i se n'hi van afegir dues de laterals, separades per pilars. L'antiga porta d'entrada a l'església va quedar integrada dins del temple. Es va tapiar i se'n va obrir una altra a la paret de llevant.
15. El Joan B. Pich va viure a l'antiga rectoria de Callús amb la seva família des de l'any 1944 fins el 1961.
16. Després de la Guerra Civil, l'antiga església parroquial de Sant Sadurn es va utilitzar durant un temps com a magatzem agrícola.
17. Són dues teules ceràmiques d'argila cuita, corbes, anomenades també àrabs. En una hi ha gravada a la part convexa la següent inscripció: "Teulas fetas per tres jarmans Soles a la teularia del Cortes a gastos del comu per compondra la Isglesia Parroquia de Callus al mes de agost del 1796". Fa 46 cm x 23 cm i pesa 2,650 quilograms. En l'altra hi ha gravats dos dibuixos a la part convexa: un d'un cavall i, a sota, un altre de l'an-

tiga església parroquial de Sant Sadurn de Callús. Fa 52 cm x 24 cm i pesa 3,850 quilograms. Les va guardar fins el 2009 com a record sentimental ja que ell havia nascut en aquesta rectoria, i llavors les va donar perquè es conservessin com a patrimoni local callussenc. Un cop restaurades es van presentar públicament l'onze d'octubre del 2009 a l'església parroquial de Sant Sadurn durant l'acte "Campanes, campanars i campaners de Callús". Finalment, el 15 de maig del 2010 es van inventariar com a patrimoni cultural de Callús i es van col·locar a la planta baixa de l'Ajuntament exposades al públic.

18. Església situada a l'extrem nord-est del terme municipal de Callús, just al costat de cal Feliu de Viladelleva. Es tracta d'un edifici considerat dintre del romànic tardà (s XIII) que està format per una sola nau rectangular amb volta de canó i absis carrat. La porta d'entrada és un arc de mig punt, està situada al mur de ponent sota d'un porxo de construcció posterior.
19. Fins a meitat del segle XIX la major part dels callussencs vivien en cases de pagès i el principal nucli de població era els Manxons. La fil·loxera va obligar a molts pagesos a abandonar el camp i canviar d'activitat. Per això molts d'ells es van traslladar al Raval (la part més antiga de l'actual nucli urbà de Callús). La construcció de la carretera Manresa-Bassella (1849-1851) seguin el marge esquerre del riu Cardener, va marcar l'eix que va vertebrar el futur poble en detriment dels Manxons, que estaven situats al marge dret. Finalment, la construcció de cinc fàbriques tèxtils dins el terme municipal durant la segona meitat del segle XIX va comportar l'arribada de molts nousvinguts per motius laborals. De mica en mica, l'augment de la població va anar consolidant el nucli urbà de Callús.
20. Joaquim Garcia va ser topògraf i delineant de les Mines de Potassa de Soria. La seva cunyada es va casar a Callús amb Ramon Morera Rull, empresari de fusteria i alcalde del poble des del 1928 fins el 1930. Bosch Carné, Florenci. *Història de l'Església Parroquial de Sant Sadurn de Callús*. Treball inèdit. Pàg. 22.
21. Decorada com a neoromànica, consta de tres naus amb volta de llunetes sobre arcs torals de mig punt, presbiteri semicircular, cor, cancell; les naus estan separades per pilars de maó arrebossat i enguixat com tot l'interior. Frontis encarat al nord, porta d'arc de mig punt davant de grades, rosassa calada a mitja alçada, cornisa angular amb un fris d'arcs cecs al dessota; murs de maçoneria.

Grup Callussenc de Recerca